

МОЯ СЕСТРА НАДЯ ФРАНКО

Далеко від України, у Заполяр'ї, народилася моя сестра. Нашу маму, Віру Франко, дочку Петра Франка (молодшого сина Івана Франка) було вивезено в січні 1946 р. на п'ять років каторжних робіт у найбільший радянський концтабір до м. Воркути для каторжних робіт на вугільних шахтах. Вивезена була службами НКВД за зраду «Радянському Союзу і шпіонаж». Тож довелося працювати по змінах, тягаючи у важких вагонетках вугілля (робота, яка була не завжди під силу чоловікам!). В тих холодних засніжених краях, знайшли вічний спочинок багато невинно засуджених людей.

Від виснажливої роботи, мабуть, врятувало маму народження в 1950 році 12 червня доньки Надії. Жінки з дітьми (мамки), мали значно легшу роботу. Мама записала її на своє прізвище «Франко». На щастя, термін каторжних робіт у Воркуті закінчувався, бо в таких нелюдських умовах виховувати дитину було дуже важко.

В липні 1951 року переводять Віру з Надею в тайгу, в село Усть-Кан Красноярського краю, на вічне поселення. Порівняно з Воркутою це була «воля». Заселяли людей у старі хати, де можна було вести своє господарство і з продуктами було значно краще. З України частіше приходили посилки з продуктами: сало, часник, цукор, сухарі. Надсилали посилки, як наша баба Ольга Франко (з Білевичів; дружина Петра Франка), так і брат маминого тата Петра – Тарас Франко. Це була велика допомога для мами. Як саме мама жила з Надею, ніколи нам не розповідала. В Усть-Кані 22 березня 1952 року народилася у мами друга дитина – Іванка, себто я.

Віра Франко була звільнена 27 листопада стараннями Тараса Франка (брата Петра Франка). Тарас Франко весь час клопотав про її звільнення, колись він пообіцяв братові, батькові мами, допомагати Вірі. Тож справжня воля прийшла 27 листопада 1953 року. Відтак мама з нами, дітьми, повернулася до Львова, до хати, де жила її мама, Ольга Франко з Білевичів, на вул. Снопківській. Це була мала квартира, і там було нам тісно.

1956 року клопотаннями Віри, моєї мами, ми переїхали у двоповерховий будинок з гарним садом довкола будинку на вул. Запорізькій, 18. Надя була завжди голодна, як тільки чула запах їжі, забігала до кухні і хапала щось з тарілок, за це її наша баба сварила, відчуття голоду мучило її дуже довго.

1959-го ми з батьками поїхали відвідати нашу родину – Омеляна Франка, сина Онуфрія Франка. Онуфрій Франко був братом Івана Франка, з яким вони на пару купили хату з великим садом в Підгірках, біля Калуша, де нас і чекали наші родичі. Була влаштована велика гостина. Зустрілися дві родини Франків: сім'я Омеляна, сина Онуфрія (брата І. Франка) і дочки Петра Франка, Віри Франко з дітьми і чоловіком Богданом Сітницьким. Приїхала з нами і наша баба, невістка Івана Франка, вона була дружиною Петра Франка, – Ольга Франко з Білевичів. Люди з села приходили привітатися з нами. Наді і мені скоро надоїло застілля і ми побігли оглянути господарку. В цей час на відгороджену частину подвір'я винесли велике цебро з вареною картоплею для свині. Це, мабуть, був для нас запах дуже знайомий, бо ж коли господиня пішла, ми побігли на цей запах і витягнули картоплю в лушпинні. Оце це була смакота! Вона смакувала нам краще ніж те, що було на столі. Може цей запах був нам знайомий з голодного Сибіру. Надя не тільки весь час відчувала голод, мала анемію і дуже заїкалася. Великими стараннями мами Надя скоро позбулася цих вад.

Жили ми у Львові на вул. Запорізькій, коло парку Залізні води. Був у нас гарний двоповерховий будинок з садом. На першому поверсі жила сестра нашої мами Іванна (Ася) Франко, у неї було 5 дітей, а ми жили на другому поверсі в двох кімнатах, третю, займала наша баба Ольга, мамина мама. Коло хати був гарний сад, з безліччю фруктових дерев, які рясно родили, і ми, велика громада дітей (на цей час у нашої тети Іванни, в хаті всі називали її Ася, було троє дітей; ще й нас двоє з Надею – тож разом усіх 5 дітей!), мали справжній рай. Цілі дні в саду на свіжому повітрі, добре харчування сприяло нашому швидкому росту, фізичній силі, покращенню здоров'я. Надя стала дуже рухливою і швидкою. Дуже любила лазити по деревах в нашому саду. Часто наша баба просила Надю нарвати вишень чи яблук. Надя дуже швидко залазила на дерево, сміялася з мене, коли я не могла залізти так високо, як вона. За короткий час кошик, який давала їй баба, був повен фруктів. Наша баба Ольга тримала курей і куропаток. Надя любила пити сирі яйця, забирала в курки яйце і випивала, а ми, решта дітей, дивувалися, як можна пити сирі яйця. Надя була неперебірлива у їжі. Любила їсти все. Не було чогось такого, чого б вона не любила. Ніколи не вередувала, як я. Надя любила бігати у парк за куропатками, бо вони чомусь завжди туди втікали.

Ми узагалі любили бігати з сусідськими дітьми (яких вона завжди збирала коло себе і вміла з усіма гарно бавитися) в парк, який був близько від хати. Чи то в парку, чи пізніше у дитячому садочку, чи у школі, всі її любили за веселий характер, доброту і видумки до різних забав. Правда іноді вона могла бути дуже різкою, коли їй щось не подобалося. Разом з дітьми в парку Надя крутилася на каруселях, завжди крутилася найдовше і високо розгойдувала гойдалки, все їй було просто і легко, а я дуже боялася. Надя завжди підсміювалася з мене...

Улюбленою порою року Наді була зима, вона завжди любила холод. Сніг, який падав великими, густими сніжинками, приносив їй велике задоволення і радість. Коли нападало багато снігу, ми бігли в парк на санки. Надя вибирала найбільші гірки, ставила так ноги, щоб сніг засипав нам лице. Я цього дуже не любила і кричала від дотику мокрого, холодного снігу, а Надя сміялася і перекидала санки в сніг. Ми падали в кучугури снігу. Наді ці забави приносили велику радість. Якось, з'їжджаючи з високої гори, ми заїхали в сосну і розбили санки. Мені було дуже шкода санчат, бо знала, що нових нам не куплять. Але Надя ніколи за нічим не шкодувала. Вона знайшла ялинку, яку хтось викинув після Нового року, і ми чудово на ній з'їжджали. Завжди була в гурті дітей і була щасливою, не зважаючи, що були ми бідні і ніколи не мали багато забавок, як інші діти. Але ми були щасливі і ніколи не заздрили іншим, вміли знаходити собі розваги з того, що мали. Крім того, наші батьки старалися, щоб ми були оточені увагою і любов'ю. Часто їздили відвідувати родину мого тата до Жовкви.

1959 року ми переїхали на нову квартиру, яка вже і стала нашою домівкою. Це була трикімнатна квартира в новому будинку по вул. Немировича-Данченка. Звичайно, ми шкодували за садом, в якому пройшли гарні часи, за нашими знайомими і сестрами, з якими ми так цікаво бавилися. До нової хати і нового району ми скоро звикли. Це було зовсім інакше життя, повне свободи, не таке, до якого ми привикли. Мама з татом цілі дні на роботі, ми після школи мали багато часу, і ніхто нас не пильнував. Позналилися з дітьми і бігали з ними по вулиці і розважалися, як всі діти. Коло нас почалося нове будівництво житлових будинків і рили великі котловани, один заповнився водою, а було літо, і всі діти купалися в цій брудній воді. Нам було заборонено лізти у воду, але, коли хлопці зробили пліт, то Надя скочила до дітей, пліт перевернувся і Надя вся в болоті вилізла з води. Ми були покарані: залишилися в хаті, хоч того дня мали йти до кіна. Коли будова сусіднього будинку досягла другого поверху, Надя з дітьми лізла на другий поверх, вони бігали по стіні, перескакуючи через отвір на вікно. Я дуже боялася, але одного разу Надя мене намовила полізти. Коли я стала на стіну, я не могла більше зробити кроку, Надя хотіла мені допомогти і просила відійти, щоб перескочити до мене, але я не могла навіть поворухнутись, вкінці скочила на землю. На щастя, обійшлося тріщиною в нозі. Це були не найкращі розваги дітей, але діти не мають страху, ми бігали по вулиці, придумували чим зайнятися, ніколи не сумували і завжди були веселі. Коли набігалися і ставали голодні, йшли до хати, де вже залишалися робити уроки і чекали на повернення батьків.

Того ж літа 1959-го мама дістала для Наді путівку в міжнародний піонерський табір «Артек» коло Одеси. Надя завжди мала проблему з горлом і мама вирішила, що їй треба на море. Надя трохи боялася сама їхати і бути два тижні без батьків, але врешті погодилася. Тато відвіз її в табір. Вона писала короткі листи: «Мені тут добре, але я сумую за Іванкою. Ходимо на велику "річку"»

(так писала про море) купатися, бачила кораблі і човни». На другий рік ми вже разом з батьками поїхали до Одеси в будинок Спілки письменників. Нам там дуже сподобалося, ми мали гарну кімнату, близько до пляжу, Надя дуже любила море, швидко навчилася плавати. Позналилися з цікавими письменниками не тільки з України, а й з Грузії, Казахстану, Киргизії, Молдавії.

Ходили ми на вечори поезії з Платоном Вороньком, Наталею Забілою, Братунем, Петром Панчем та ін. Знали всіх письменників, але боялися з ними говорити. Десь до 1963 року ми кожного року їздили в Одесу. Мама діставала дуже дешеві путівки і везла нас на море, як вона говорила, оздоровитися. Останній раз поїхала Надя в Одеський дім відпочинку письменників будучи студенткою десь 1970-го зі своєю товаришкою Нелею Шейко-Медведевою (згодом Неля стала кандидатом філологічних наук і членом спілки письменників; поетеса і письменниця живе зараз у Києві). А потім ми почали їздити в Карпати, переважно до Дори поблизу Яремча.

Навчилася Надя читати дуже швидко і виразно. Коли ми залишалися самі, то Надя читала мені казки. Дуже гарно читала «Лиса Микиту», міняла голос залежно від звіра, сама з цього сміялася. Любила вчити вірші і розповідати на святкуванні Франка у музеї. Мала в школі гарний каліграфічний почерк, мабуть, найкращий в класі. Завжди з каліграфії отримувала «5». Завжди писала гарно і виразно. Мала дар до малювання, хотіла вчитися малювання, але не було близько ніякої художньої школи. А математики дуже не любила. Часто питалася, для чого ця математика, коли без неї можна обійтися. Коли мала мені віддати за щось гроші, і я давала їй решту, вона засмучувалася (чому у мене стало так мало грошей?), коли ми доходили порозуміння, вона сміялася і говорила: «Це все одно несправедливо». Рахувала погано, часто на пальцях, але ніколи не була скупюю і сама з себе сміялася. Була веселої вдачі.

Вона була артистична душа. Стежила за фільмами, які показували в кінотеатрах. Ми ходили на всі фільми, але найбільше любила італійські. В старі часи було мало закордонних фільмів, то Надя ніколи не пропускала жодного. Якщо дуже подобався фільм, то ми могли дивитися декілька разів, добре, що квитки були по 10 копійок. Знала всіх акторів і кінорежисерів напам'ять. Мала альбом, в який наклеювала фотографії своїх улюблених акторів. А це були – Софі Лорен, Клавдія Карденале, Бريدжит Бордо і інші. Часто показували індійські фільми. Вона теж любила їх дивитися, завжди говорила, щоб я приготувалася, бо буду плакати. Плакала Надя один раз, на фільмі «Сліпий музикант». Цей фільм ми бачили декілька разів, і кожного разу він зворушував Надю, про себе я мовчу, я плакала на всіх сумних фільмах. Ходили також на дитячі фільми і мультики, мабуть, ми взагалі ніяких не пропускали. Коли дивилися страшні фільми, наприклад, «Вій» і я боялася, то потім Надя мене страшила, гасила світло і щось говорила спокійно, але раптом голосно крикне, з переляку я кричала, а Надя дуже сміялася з мене. На відміну від Наді, я була страшна боягузка.

Виросла Надя на високу струнку дівчинку. Мала гарні виразні чорні очі, які мені здавалися завжди сумними (вона їх трохи підмальовувала), густе, хвилясте волосся каштанового кольору, руки з тонкими довгими пальцями, мала сильне відчуття ритму і дуже любила танцювати. Швидко вивчала нові танці, які були на той час в моді: твіст, шейк, чарльстон – і на вечорах чудово танцювала. Любила сучасну музику. В ті часи була популярна група «Бітлз». Надя знала біографії співаків і назви всіх пісень.

Дуже Наді подобалося дивитися, як наша мама курить, повільно з задоволенням, аристократично... Вона мріяла, що колись теж так буде курити. Коли закінчила школу, сіла коло мами і закурила. Мама нічого не сказала, вона любила Надю і у всьому її підтримувала. Тато був дуже не задоволений з того, що Надя почала курити, але мама любила говорити, що копчене м'ясо довше зберігається. Почала Надя стежити за модою, гарно одягалася. Коли була мода на міні спідниці, мабуть, одна з перших мала коротку спідницю, і часто чула від старших людей критику на свою адресу, але завжди знала, як відповісти. Була модною і це їй подобалось. Коли закінчила університет і влаштувалася на роботу у бібліотеку, а завідувача, колишня монахиня, заборонила приходити на роботу в короткій спідниці, Надя обурилася і звільнилася з роботи.

1967 року Надя вступила до університету на українську філологію. Відразу потоваришувала з дівчатами близнючками Говенко Роксоляною і Оксаною. В хаті їх називали Рока і Ока. Доля їх діда Івана (Яся) Квасниці, була така ж, як і нашого діда Петра Франка, він був журналістом, і його «евакуювали» назавжди; де знищили їхнього діда, вони ніколи не дізналися. До речі, наші батьки були знайомі ще з гімназії. Рока, Ока, Неля Медведева, Ліда Борійчук стали товаришками на все життя. Вони всюди ходили разом. Яюсь святкували Надине день народження в барі «Червона шапочка», купили пляшку шампанського і не змогли відкрити, до столу підійшов хлопчина і забрав пляшку, вони спочатку подумали, що він хоче відкрити, але той швидко вийшов з бару. Згадуючи, довго сміялися з цього випадку. Любила заходити в гості до Роки і Оки, там вони влаштовували цікаві вечірки, їхня бабуня була душею компанії, вона розповідала про вечорниці давніх часів, і допомагала їх влаштовувати, вміла дати всім добру пораду і розрадити дівчат. Любили вони забавлятися викликаючи духів, Надя з захопленням розповідала хто з духів приходив, і що говорив, а я боялася ходити на ці забави.

Ми були зовсім різні, Наді ніколи не було страшно, але, мабуть, ми доповнювали одна одну. Думаю, Надя була сміливою, коли я була коло неї, в тяжкі моменти життя вона кликала мене, а я горнулася до неї завжди, бо відчувала себе захищеною. Надя, я і сестри Рока і Ока, 1969-го поїхали до Косова, де ходили на базар гуцульських виробів, які нам дуже подобалися, Дещо з гуцульських виробів ми купували. Надя, яка не любила розмовляти з чужими людьми, із задоволенням знаходила спільну мову з гуцулами. Ходили по Косові. Там все було таке гарне! Ми всі любили Карпати.

Наш тато дуже любив Карпати, і я від малої дитини мандрувала з ним по горах, а Надя не любила мандрувати. З Косова ми поїхали до Криворівні, яка нас вразила своєю красою. Зайшли в музей нашого прадіда Івана Франка, посиділи на камені, на якому любив сидіти письменник, і зайшли до хати, де знімався фільм «Тіні забутих предків». Надя розговорилася зі старим гуцулом, який жив у цій хаті, про життя, звичаї і легенди. Найбільше сподобалася розповідь про чорта, якому газда кожного вечора давав їсти кулешу, що мала бути без солі, тоді він не випивав молоко у корови. Випитувала де ставить кулешу, як знає, що це саме він з'їв, хотіла знати всі деталі. Ми з неї сміялися, це виглядало так кумедно. Розійшлися з дідом дуже добре; просив приходити, якщо будемо живі ще. Любила сидіти коло річки і слухати шум гірської води, збирати малину, але не любила мандрувати горами. Не любила, чи скоріше боялася сама кудись їздити, з більшим задоволенням залишалася в хаті. Правда, була у Німеччині, Польщі, в Канаді, але це переважно були робочі відрядження і їхала не сама. До мене в Мадрид так і не відважилася приїхати. Була відважною, але боялася сама кудись їхати. Тепер, згадуючи, думаю, що була відважна в компанії, а самотності не любила.

В горах ми самі варили собі їсти. Надя дуже не любила варити, завжди варила я. Говорила, що коли вийде заміж, то закриє кухню на колодку, а буде їсти в ресторані. Але стала чудовою господинею, добре варила і пекла, і кухня була завжди відкрита. Не любила говорити по телефону, коли не бачила людини, а тільки чула голос, чомусь не знала, про що говорити. Надя любила бачити, з ким говорить. Завжди, приходючи з університету, мені розповідала про все, де була, що бачила і з ким познайомилася. Університетське життя було для Наді цікаве, мала багато знайомих, часто брала мене і я потоваришувала з усіма її приятельками.

Почала Надя закохуватися, була дуже ревнивою. Коли зустрічала когось, хто їй подобався, на каві з іншою дівчиною, тоді додому приходила зла. Наша баба Ольга їй говорила, що, якби він нікому не подобався, то і їй теж він би не подобався. Це, правда, мало їй потішало. Як когось не любила, то це на ціле життя. Мала свою компанію і завжди була з ними разом, а тих, хто їй не був симпатичним, в компанію не приймала. Вчилася з ними донька священника Оксана Горбачевська. Жила вона у великій університетській квартирі, разом з двоюрідною сестрою і братами, дітьми професора фізики Василя Міліянчука. На Новий рік вся компанія зібралася у їхній хаті на вул. Коцюбинського, 11, де вони веселилися до ранку. В цій хаті було багато веселих вечірок, де Надя була завжди бажаним гостем. Це стала і моя хата, бо я вийшла заміж за двоюрідного брата Оксани, Михайла Міліянчука (Сяйка). Саме там познайомилася Надя з хлопцем, про якого мені розповідала. Він був страшенно веселий і всіх веселив. В хаті на Коцюбинського, де приходила вся компанія, він одягав чийсь шляфрок, перуку, і розповідав якісь історії, може і не такі смішні, але всіх веселив до сліз. Пізніше,

як тільки заходив у двері, всі сміялися, знаючи, що зараз будуть смішні історії з життя цього веселого і розумного хлопця. Часто розповідав анекдоти, всі сміялися, і Надя теж. Коли сміх затихав, Надя говорила, а я не зрозуміла, вибухав знову сміх. Всі пояснювали, в чому суть анекдоту, тоді Надя починала щиро сміятися. Веселий хлопець називався Андрій. Пізніше він став її чоловіком.

Це було гарне подружжя. Вони мали одну доньку – Марію (але Надя кликала її Мар'яна). Коли Андрій пішов зареєструвати дитину, Надя сказала дати ім'я Мар'яна. Андрій погодився і пішов, коли приніс свідоцтво про народження то відразу заховав. Надя попросила дати, бо хоче подивитися; коли прочитала, то побачила, що Андрій дав їй ім'я Марія, ім'я своєї бабусі, яку дуже любив. Надя була дуже зла на Андрія і в хаті всі (і Андрій теж) кликали доньку Мар'яною.

Андрій дуже любив дітей, він мав талант до всяких цікавих забав. Дуже любив доньку, був для неї усім: фокусником, чарівником, казкарем, придумував цікаві історії, був товаришем і чуйним добрим татом. А Надя стала доброю господинею і мамою. Любила гостей, радо приймала в себе науковців, які приїжджали працювати в архів. Мічіхіро, японський історик, радо зупинявся в Надиній хаті, вчив українську мову. Еріх, історик з Німеччини, став добрим для неї товаришем. Ці друзі дуже допомогли їй в тяжкий для неї час. Приїжджали знайомі французи, поляки, білоруси... Був серед них і Юрій Кур'янович, білоруський письменник, якого вона просила говорити тільки білоруською мовою. З усіма знаходила спільну мову, допомагала в справах архіву.

Працювала в школі, потім в бібліотеці, але найбільше полюбила архівну роботу, де і пропрацювала аж до пенсії. Дуже сумувала за своєю донькою, яка 2013 року виїхала до Америки, там вийшла заміж, народила дві доньки Софійку і Оленку, але більше не приїжджала до Львова. Зустрітися їм більше не судилося. Дуже чекала на приїзд своєї онучки Софійки, переживала, як зустріне, чи зможе ще щось робити. Була вже дуже хвора... Але теж не судилося... Менше ніж за два місяці до приїзду Софійки, 10 травня 2018-го життєва дорога моєї сестри зупинилася.

Мадрид, 12. 04. 2019 р.